

Բաժնիկը երեսս նայեցաւ, և ձեռքս բռնելով,

— «Այդպէս մի կարծեր, պարոն ըսաւ, ընտանի ծանրութեամբ մը. ապահով եղիր թէ ուր որ գթութիւն չկայ, հոն բնաւ իրաւունք ալ չկրնար ըլլալ» :

Եթողուց ինծի որ պատասխան տամ, և խրկեց որ երթամ զգեստներս փոխեմ: Ո՞րքը ընտանիքովը հանդերձ դեռ մէկ ժամի մը չափ բռնեցի, ստիպելով որ քիչ մը բերաննին անուշքընեն. ետքը ելաւ գնաց, ամենայն կերպով ապահովեցնելով զիս տղուս վիճակին վերայ:

Եւ իրաւցընէ դեռ հանդարտիկ քուն կ'ըլլար, և յայտնի կ'երևար որ ատենին եղած խնամքները վտանգին առջևը առեր էին, և յոյս կար առանց փորձանքի մը խալըսելու:

Հարկաւ փորձած պիտի ըլլանք որ մեծ վախէ մը ետեւ յաջորդած մեծ ուրախութիւնը ինչ աստիճանի ազդեցութիւն կ'ընէ. բնականապէս մարդուս սիրտը կը շարժէ ու մտածել կուտայ, և կարծես թէ կը ստիպուի զգացած ուրախութեանը համեմատ աւելի ազդեցութիւն մը ցուցնել: Ուստի երբ բողբոլին ինքիրմէս դուրս ելած՝ տղուս անկողնոյն քով, կը մտածէի այն բարերար ընտանեաց ու այն գեղեցիկ առածին վրայ թէ, որ Գրեգորիոս չէր, հոն Բնա-Իրաւունք ալ չէր, յանկարծ մէյմ'ալ բան մը միտքս ինկաւ. և ահա միտքս եկար դուն ու քու պզտիկ աղջիկդ, ու սկսայ ըսել ինքիրենս. թէ ահա իրենք ալ կարօտ են օգնութեան, ու ես փոխանակ օգնելու, իմ իրաւունքիս վրայ յամառեալ կեցեր եմ, որ ըստ ինքեան նոյնպէս կրնար մտածել այն տարականն ալ, բայց չըրաւ: Վէպքին նմանութիւնը սիրտս շարժեց:

Ինչանկ սիրտս տակնուվրայ եղեր էր, որ տեսակ տեսակ մտածութիւններով սկսայ տանջուիլ. և ինծի այնպէս մը կու գար որ եթէ ես այն կնկան վրայ չգթամ, իստուած ալ իմ տղուս չողորմիր և զինքը չառողջացընէր: Եւս մտա-

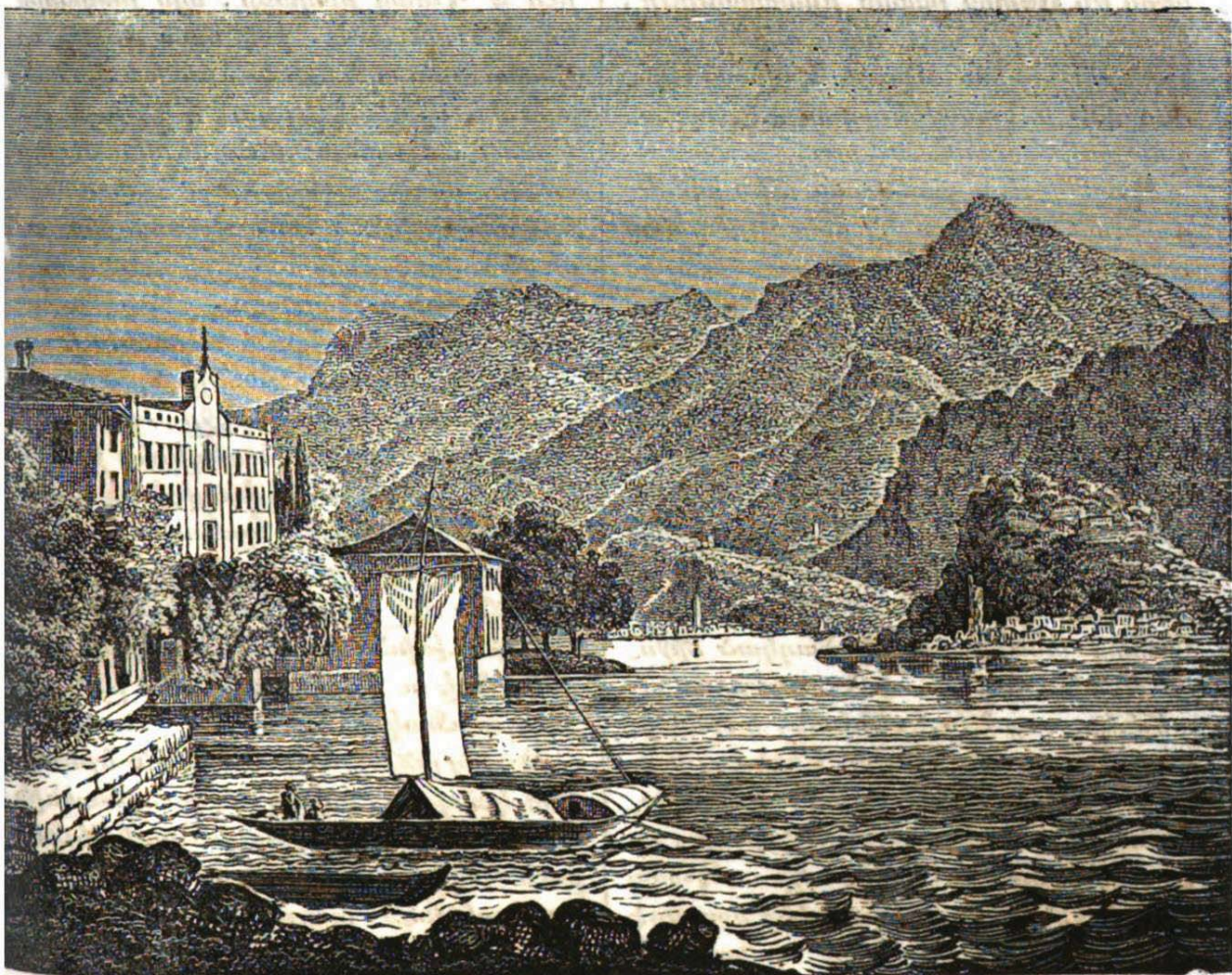
ծութիւնը ան աստիճանի վրաս տեղիք ըրաւ, որ առանց անձրեւին նայելու, վազեցի ախոռը, հեծայ ձիուն վրայ, և գացի Սիւհուզ փաստաբանին տունը, այն միջոցին որ ինքը պառկելու կը պատրաստուէր: Երբոր ըսի թէ եկեր եմ թղթերը ետ առնելու, զիս խենթ կարծեց. բայց ես առանց նայելու երբոր թղթերը առի, գոհ եղայ, ու սիրտս հանդարտեցաւ: Հեծայ նորէն ձիուն վրայ, և շուտով քաղցընելով դարձայ Վան եկայ, և տեսայ որ Ստեփանը հրեշտակի մը պէս կը քնանար:

Սնացածը արդէն ձեզի ծանօթ է: Վուն փոխանակ մէկ անգամով պարտքդ հատուցանելու, տասը տարուան մէջ վճարեցիր, առուտուրդ ալ յաջող դնաց ու աղջիկդ մեծցաւ, անանկ որ հին դատաստաննիս հիմա խնամութիւն պիտի փոխուի: Հիմա յուսամ որ իմացաք թէ ինչո՞ւ համար ամէն անգամ որ ձեզի ըրած շնորհքս կը յիշէիք, դպրոցի աշկերտի մը պէս կը կարմրնայի. ով որ առանց արժանեաց մէկը կը գովէ, այն դովեստը խօսողին քովը կը մնայ: Եւ հաւաստիկ ձեզի ճշմարտը խոստովանեցայ, և ալ ամբնջալու բան չեմ ունենար. որովհետեւ, ինչպէս գիտէք, այդ բարեգործութիւնը ընողը ես չեմ, հապա այն ազնիւ մարդը զոր անկէ վերջը մէյմ'ալ չտեսայ. ինքը ինծի սորվեցուց թէ ո՞րն է բուն ճշմարիտ իրաւունքը, որով և ինծի վարժապետ եղաւ առանց գիտնալու:

ՍՈՒՎԵՍԻՐ

Գումոյ քաղաքն ու իր լիձը:

Համանուն գաւառին գլխաւոր քաղաքն է Գումոյ, զուարճալի հովտի մը մէջ, նոյնանուն լճին հարաւային արեւմտեան ծայրը կառուցուած, որ Սիւլանու հիւսիսային կողմը կ'իյնայ: Բոլոր քաղաքը պարսպապատ է և ամուր, տները վայելուչ, փողոցները լայն ու մաքրաշէն: 12 ժողովրդապետական ե-

Գումոյ քաղաքն ու իր լիճը .

կեղեցի ունի , բոլորն ալ մէկմէկէ գե-
րազանց ճարտարապետութեամբ շի-
նուած : Երեւելի է քան զամէնը մայր
եկեղեցին , որուն ներքին որմունքը մար-
մարիսն քարերով պատած է : Եւս ե-
կեղեցիս որ Վոթացի ճարտարապե-
տութեամբ շինուած է , ճակատին վրայ
զետեղուած ունի խորագրով քանդա-
կով կրտսերն Պիլնիոսի արձանը , որ ա-
մենեւին համաձայն է նոյն արձանին
ստորագրութիւնն ընող հին հեղինա-
կաց խօսքերուն հետ . դարձեալ մեծ
դրան չորս դին իրեն նուիրուած այլ և
այլ արձանագրութիւններ կան :

Գումոյ ընդարձակ ու գեղեցիկ թա-
տրոն մը ունի հին ամրոցի մը փլատակաց
վրայ բարձրացած : Իսկ Ս իգո արուար-
ձանին , որ ազնուականաց թաղն է և
լի մեծակառոյց պալատներով , նշանա-

ւոր շէնքերն են Վալէնի ըսուած պալա-
տը , ուր որ բնակած է հռչակաւորն
Պօղոս Տովիոս , և () տէսպալզի ընտա-
նեաց պալատը : Եւս քաղաքս ունի մե-
տաքսի , թաւիշի , ձեռնոցի և գուլպայի
գործարաններ , երկաթի ձուլարան , և
բնական պատմութեան ու բնագիտու-
թեան թանգարաններ : Բնակիչն է
18,000 , որոնց մեծ մասը դէպ 'ի Վեր-
մանիա ու Հելուէտիա կը ցրուին այլ և
այլ վաճառքներ տանելով ինչպէս հայե-
լի , տեսաբանական ապակիներ , նկար-
ներ և շրջանակաւոր քանդակներ ևն :
Գումոցոց օտար աշխարհքներ երթալու
այս սովորութիւնը հռովմայեցւոց կայ-
սերութեան ժամանակէն 'ի վեր է , ո-
րոնք բոլոր Իտալիա կը տարածուէին
իբրև որմնադիրք :

Եւս քաղաքս ծնած երեւելի անձինք .

ներն են Կէլիոս լատին բանաստեղծը , կրտսերն Պլինիոս , ըստ ոմանց նաև Լյորէցն Պլինիոս , Պօղոս Հովիտոս , Կղէմէս ԺԳ. և Եննովկենտիոս ԺԱ սրբազան քահանայապետները :

Պոմոյի մօտ համանուն լճին արևելեան ափանցը վրայ կ'իյնայ Պլինիանա գեղը ուր կայ աղբիւր մը որ շատ նշանաւոր է իր կանոնաւոր մակընթացութեանը համար՝ զորն որ գեղեցիկ կը նկարագրէ Պլինիոս իր գրուածոցը մէջ :

Յուլիոս Կեսար Յունաց գաղթականութիւն մը հաստատեց այս քաղաքիս մէջ՝ որ շատ նշանաւոր եղաւ հռովմական կայսերութեան , Ի ղոնգոբարտացոց թագաւորութեան և Վերմանական կայսերութեան ժամանակները : Պոմոյի ամենէն աւելի ծաղկած միջոցը եղած է ԺԱ և ԺԲ դարերուն աւտենները , որ Կիպելլինեանց կողմնակցութեան գլուխ կեցած կ'իշխէր մերձակայ երկիրներուն վրայ , իրեն նախանձորդ ունենալով Եգիպտոսը , որ Կուէլֆեանց կուսակից էր : Պոմոյ 1127^ն Երլանցոց դաշնակից զօրքերէ պաշարուելով առնուեցաւ՝ որոնք բոլոր քաղաքը մոխիր դարձուցին . բայց իր փրատակներուն վրայ դարձեալ կանգնուելով կամաց կամաց իր առջի փայլն ու մեծութիւնը նորէն ստացաւ : Եւս ժամանակէս սկսեալ ճամբայ բացուեցաւ Եւստրիացոց առաջին անգամ Եւտալիա ոտք կոխելու : Պոմոյ 1241^ն մինչև 1335 գրեթէ անընդհատ ահաւոր պատերազմներով տակն ու վրայ եղած վերջապէս Երլանու իշխանութե տակ ինկաւ , և անկէ ետև ալ անոնց հետ միատեղ յայտնոյս Եւպեանց ըստաւ հասարակապետութեան մասն եղաւ , և անկէ ետքն ալ Եեծին Եւաբոլէոնի ատեն իտալական թագաւորութեան գաւառ մը մինչև 1804 և Եւրիոյ նահանգին գլխաւոր քաղաքը :

Պոմոյ լիճը , համանուն գաւառին արևելեան դին է , և կը ձգուի հիւսիսէն դէպ 'ի հարաւ և Պելլաճիոյի մօտ երկու ճիւղ կը բաժնուի . այն մասը որ հարաւային արևմտեան կողմը կ'իյնայ ,

ուր է Պոմոյ քաղաքը , այս քաղաքիս անունն առած է . իսկ միւս կողմը որ հարաւային արևելք կը ձգուի և կը տարածուի մինչև Եբբոյ , Եբբոյի լիճ կ'ըսուի : Պոմոյի լիճը վերին մասէն առած մինչև Պելլաճիոյ 5 փարսախ երկայնութիւն ունի . հարաւային արևմտեանը 6 փարսախ , իսկ հարաւային արևելեանը 4 փարսախ . ամբողջական ու ընդհանուր լայնքը 1 փարսախ է :

Պոմոյ լիճը 60^ն աւելի պզտի գետակներ կ'ընդունի իր մէջը , որոնց մեծ մասը հոսելու միջոցին գեղեցիկ ջրվեժներ կը ձևացընեն : Երոյիշեալ գետերուն մէջէն ամենէն նշանաւորն է Եւտա գետը որն որ հիւսիսային կողմէն այս լճիս մէջ կը մտնէ և ամբողջ լճին երկայնութիւնը կտրելով Եբբոյի կողմէն կ'ելլէ ու կը սկսի նորէն իր ընթացքը շարունակել :

Պոմոյ լիճը բարձր է ծովուն երեսէն 109 կանգուն , իսկ Երլանու գաւառին երեսէն 30 . բայց շատ անգամ ձիւնեւուն հալելէն ետև մինչև 15 կանգուն սովորականէն աւելի կը բարձրանայ : Եւս աճումը աւելի զգալի է հարաւային արևմտեան մասին մէջ ուսկից որ ամենեւին ջրոյ հոսանք մը դուրս չելլեր , որով և հիւսիսային քամիով բոլոր ջրերը հոն կը մղուին : հիւսիսային քամին կանոնաւոր կերպով արևը մտնելէն մինչև երկրորդ առաւօտ կը տևէ . և անկէ ետև կը տիրէ խաղաղ անդորրութիւն մը լճին վրայ մինչև որ կէսօրուան մօտ հարաւային արևմտեան քամին ելլէ : Եւս փոփոխակի քամիներուն շրջանին պատճառաւ , անստոյգ , դրժուարին և երբեմն նաև վտանգաւոր կ'ըլլայ հոն նաւարկելը : Եոյնպէս շատ անգամ մէգ և կարկուտ կ'ըլլայ՝ որոնցմէ առաջ կու գան բուռն մրրիկներ :

Պոմոյ լիճը , Եւպեանց ստորոտը գրտնուած ուրիշ լճերուն մէջ ամենէն զրւարճալին է . չորս կողմը լեռներ պատած են որոնց բարձրութիւնը 1,400^ն մինչև 1,500 կանգուն կը հասնի . իսկ այս լեռանց հիւսիսային կողմը , ուր է Պոմոյ և Եբբոյ , հազիւ 200 կամ 300

կանգնոյ կը հասնի լերանց բարձրութիւնը, զուարճալի բլուրներ ձևանալով:

Գումոյի և Լէքքոյի մօտ լերանց ստորոտները և լճին ափունքը ամառուան ամենազուարճալի դիրքերէն մէկն է աշխարհքիս մէջ. լճին ափունքը ամենազգի պտղատու ծառերով բոլոր ծածկած է՝ որոնց մէջէն կը բարձրանան Սիլանու մեծամեծաց գիւղական զբօսանաց ամենասիրուն ամարաստաններն իրենց զուարճալի պարտէզներովը. կը գրտնուին հոս շատ տեսակ վայրի և որսական կենդանիներ և տեսակ մը լեռնային մուկ՝ որ Լստայի հոսանաց ճահիճներուն մէջ կ'ըլլայ. իսկ լճին մէջն ալ կը գտնուին կարմրախայտ և ուրիշ տեսակ տեսակ ձկներ. իսկ ջրին վրայ ալ շատ անգամ կը տեսնուին անբաւ հաւալուսներ, կարապ և ուրիշ ջրային թռչուններ:

Գումոյի հիւսիսային կողմերը առատ հանքեր կը գտնուին. իսկ արևելեան և արևմտեան ափունքը կան երկաթի և պղնձի ու կապարի հանքեր:

Ոչտունական և որայուրք:

Լճալ լճն ու իր շրջակայիւրը: — Լճալի զրոյուրկի գիտութեանց Ղեմարանը աս մօտերս երկու ուսումնական երիտասարդներ խաւրեց որ երթան Լճալ լճին ու անոր մօտիկ դաշտերուն վրայ կենդանաբանական ու տնկաբանական հետազօտութիւններ ընեն. զորոնք համառօտ կերպով մը հոս դնելը աւելորդ չենք սեպեր:

Պ. Պորչաքօֆ հետազօտեց Լճալ լճին շրջակայքն եղած բոյսերը, որոնք 900⁶ կը հասնին, և ասոնց մէջ գտեր է 300 տեսակ ծառ որ անարգել առաջ կու գան Սիր կամ Սիհոնի եզերքները: Բայց տեղւոյն ընդարձակութեանը համեմատ բոլոր տեսակը քիչ է, և շատ նմանութիւն ունին Լճերիի ու հիւսիսային Լճալայ բոյսերուն հետ:

Բայց այս տնկաբանին հետազօտութեանցը կարևորագոյն արդիւնքն այն է որ Լճալ լճին հիւսիսային արևելեան կողմը շատ մը տեսակ բոլորովին ուղիւնեան բոյսեր գտեր է, ու նաև անանկ տնկոց ցեղեր որ յատկապէս ծովուն յատակը միայն կրնան գտնուիլ, և առաջ չեն քար ոչ աղային և ոչ անոյշ ջրի լճերու մէջ:

Լճալ հետազօտութիւնս բաց 'ի իր տնկաբանական օգտէն, նաև աշխարհագրական ու պատմական տեսութեալ մեծապէս հետաքննական է, որովհետև ասով գրեթէ աներկբայ կերպով կը հաստատուի որ Լճալը լիճ չէ, այլ նախնական ծովու մը մասն է: Լճիէն ծանօթ էր որ կային Լճալ լճին մէջ տեսակ մը թուլամարմին կենդանիներ, որոնք շատ կը նմանին ծովու մէջ ապրող թուլամարմին կենդանեաց. բայց չէր գիտցուեր որ լճին խորերը ուղիւնեան բոյսեր գտնուին:

Լճալ երկու տեսութիւններովս գրեթէ որոշ կը հաստատուի Վասպից ծովուն ու Լճալ լճին ծագման խնդիրը, զորոնք հիները Սաուրցեալ ծովուն իբրև երկու մեծամեծ նեղուցները կը համարէին: Բայց այս կարևոր խնդիրս հաստատելու համար, դեռ ուրիշ նորանոր հաւաստիքներու պէտք ունինք:

Իսկ Պ. Սիվէցով, որուն կենդանաբանական մասն յանձնուած էր, ինքն ալ նաև շատ մը դիտողութիւններ ըրաւ: Բայց զո՛հ եղաւ իր ուսումնասէր եռանդեանը. որովհետև իր զննութիւններն ընելու համար երկրին խորերը սաստիկ առաջ երթալով, հիներու խումբ մը վրան յարձակեցաւ: Պաշտպանեց ինքզինքը քաջութեամբ, ու տասնըորս վէրք առնելով գերի ինկաւ, բայց բարեբաղդաբար քիչ ատենէն ազատ թողուցին զինքը:

